

ВІДГУК

офіційного опонента

доктора наук із соціальних комунікацій, старшого наукового співробітника

Григоревської Олени Вікторівни

на дисертацію Юдова Андрія Миколайовича

«Сервіси цифрових бібліотек у системі обслуговування користувачів»,

подану на здобуття ступеня доктора філософії

зі спеціальності 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа».

Актуальність дисертаційного дослідження Юдова Андрія Миколайовича «Сервіси цифрових бібліотек у системі обслуговування користувачів» зумовлена зростанням ролі сервісної моделі бібліотечного обслуговування в умовах розвитку цифрових бібліотек та необхідністю наукового обґрунтування принципів її функціонування й подальшого вдосконалення. У сучасних умовах цифровізації суспільства та цифрової трансформації бібліотечно-інформаційної сфери, бібліотеки дедалі активніше впроваджують нові технологічні рішення, розширюють спектр дистанційних послуг, забезпечують доступ до цифрових інформаційних ресурсів і створюють нові можливості для задоволення різноманітних потреб користувачів.

Особливої актуальності порушена проблематика набуває в умовах активного розвитку цифрових технологій, необхідності забезпечення безперервного доступу до інформаційних ресурсів, інтеграції українських бібліотек у світовий інформаційний простір, а також модернізації бібліотечного обслуговування відповідно до актуальних потреб суспільства. У цьому контексті комплексне дослідження сервісів цифрових бібліотек, їх функціональних можливостей, організаційних засад упровадження та ролі у підвищенні ефективності бібліотечно-інформаційного обслуговування

користувачів є своєчасним і має важливе значення для подальшого розвитку бібліотечної, інформаційної та архівної справи.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертаційне дослідження виконано відповідно до основних напрямів наукової діяльності Київського національного університету культури і мистецтв та безпосередньо пов'язано з реалізацією комплексних науково-дослідних тем університету: «Актуальні проблеми інформаційно-комунікаційної науки й освіти» (державний реєстраційний номер 0118U100212) та «Бібліотечна, інформаційна та архівна справа як предмет комплексного дослідження: теорія, історія, практика» (державний реєстраційний номер 0124U001231). Крім того, тема дисертації відповідає плану наукової та навчально-методичної роботи кафедри інформаційної діяльності та зв'язків з громадськістю Київського національного університету культури і мистецтв.

Тематика дослідження узгоджується з актуальними напрямами розвитку бібліотечно-інформаційної та архівної справи, спрямована на розв'язання важливих теоретичних і практичних проблем цифрової трансформації бібліотек, розвитку цифрових бібліотек і сервісів, удосконалення системи бібліотечно-інформаційного обслуговування користувачів та впровадження новітніх інформаційних технологій у діяльність бібліотечних установ.

Науковий рівень достовірності й обґрунтованості основних положень, висновків та результатів. Основні положення, висновки та результати дисертаційного дослідження є достатньо обґрунтованими й достовірними. Їх науковий рівень забезпечується чітко визначеними: метою, завданнями, об'єктом і предметом дослідження, логічною побудовою роботи, комплексним застосуванням взаємодоповнювальних загальнонаукових і спеціальних методів дослідження, а також репрезентативною джерельною базою, що охоплює нормативно-правові акти, зарубіжні та українські наукові праці, матеріали професійної практики й інформаційні ресурси цифрових бібліотек.

Достовірність одержаних результатів підтверджується тим, що автор здійснив дослідження на кількох взаємопов'язаних рівнях: теоретичному (через уточнення понятійно-категоріального апарату), нормативно-правовому (шляхом аналізу законодавчого забезпечення функціонування цифрових бібліотек), порівняльному (на основі узагальнення міжнародного досвіду розвитку цифрових бібліотек та їхніх сервісів), організаційно-практичному (через дослідження цифрових сервісів українських бібліотек) та концептуальному (завдяки формулюванню власних узагальнень і моделей). Такий комплексний підхід забезпечив всебічне розкриття предмета дослідження, послідовність наукової аргументації та належне обґрунтування сформульованих автором положень і висновків.

Висновки дисертації є логічним результатом проведеного дослідження, відповідають поставленій меті та визначеним завданням, узгоджуються зі змістом усіх розділів роботи й адекватно відображають отримані наукові результати. Це дає підстави констатувати належний рівень наукової достовірності та обґрунтованості основних положень, висновків і результатів дисертаційного дослідження.

Наукова новизна одержаних результатів є належним чином обґрунтованою та відповідає поставленій меті й завданням дисертаційного дослідження. Отримані результати характеризуються комплексним підходом до розвитку теоретичних засад і практики функціонування сервісів цифрових бібліотек у системі бібліотечно-інформаційного обслуговування користувачів.

Найбільш вагомими результатами, що визначають наукову новизну дисертації, є оновлене визначення основних елементів сучасної системи обслуговування користувачів та розроблення моделі сервісу цифрової бібліотеки, які формують цілісне концептуальне бачення організації бібліотечного обслуговування в умовах цифрової трансформації. Запропонована модель не лише узагальнює теперішні підходи до організації цифрових

бібліотечних сервісів, а й може бути використана як концептуальна основа для їх подальшого розвитку та практичного впровадження.

Важливим складником наукової новизни є також обґрунтування необхідності широкого впровадження сервісів цифрових бібліотек у бібліотечну діяльність України як ефективного інструменту вдосконалення обслуговування користувачів, а також розвиток понятійно-категоріального апарату предметної галузі через авторське визначення понять «сервіси цифрової бібліотеки» та «користувач сервісів цифрової бібліотеки» і уточнення змісту поняття «цифрова бібліотека».

Науковий інтерес становлять також результати, пов'язані з удосконаленням підходів до персоналізації бібліотечного обслуговування, узагальненням міжнародного досвіду реалізації проєктів цифрових бібліотек, розвитком уявлень про використання соціальних медіа як інструменту бібліотечних сервісів та визначенням перспектив застосування технологій штучного інтелекту для розвитку цифрових бібліотек.

Загалом отримані результати розширюють нинішні наукові уявлення про розвиток сервісів цифрових бібліотек, мають належний рівень наукової новизни та становлять вагомий внесок у розвиток теорії й практики бібліотечної, інформаційної та архівної справи.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що сформульовані в дисертації теоретичні положення, висновки та рекомендації можуть бути використані для вдосконалення бібліотечно-інформаційного обслуговування користувачів у цифровому середовищі. Практичну цінність мають запропонована автором модель сервісу цифрової бібліотеки, визначення основних елементів сучасної системи обслуговування користувачів, рекомендації щодо розвитку цифрових бібліотечних сервісів, персоналізації обслуговування користувачів, використання соціальних медіа та окреслення перспектив застосування технологій штучного інтелекту в діяльності бібліотек.

Результати дослідження можуть бути використані у практичній діяльності бібліотечних установ, під час розроблення й удосконалення цифрових бібліотечних сервісів, а також у системі підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації фахівців з інформаційної, бібліотечної та архівної справи.

Структура та зміст дисертації, її завершеність та відповідність встановленим вимогам. Структура дисертаційного дослідження А. М. Юдова «Сервіси цифрових бібліотек у системі обслуговування користувачів» є логічною, цілісною та відповідає поставленій меті й визначеним завданням. Композиція роботи забезпечує послідовне розкриття обраної теми: від аналізу теоретичних засад і нормативно-правового забезпечення розвитку сервісів цифрових бібліотек до дослідження актуального стану їх функціонування, обґрунтування моделей бібліотечного обслуговування користувачів та визначення перспектив подальшого розвитку цифрових бібліотечних сервісів.

Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, що налічує 242 найменування, та додатка. Загальний обсяг дисертації становить 194 сторінки, з яких 143 сторінки – основний текст. Структура роботи є логічною та обґрунтованою, відповідає вимогам, що висуваються до дисертацій на здобуття ступеня доктора філософії, і забезпечує внутрішню цілісність дослідження, послідовність викладу матеріалу та розкриття предмета дослідження.

Джерельна база дослідження є достатньо репрезентативною та сучасною. Вона охоплює нормативно-правові акти, національні стандарти, монографії, дисертаційні дослідження, наукові статті українських і зарубіжних авторів, матеріали міжнародних проєктів, а також офіційні ресурси цифрових бібліотек, що забезпечило належне теоретичне, нормативне й інформаційне підґрунтя дослідження.

У першому розділі дисертації «Теоретико-методологічні засади дослідження сервісів цифрових бібліотек у системі обслуговування користувачів» (с. 27–69) закладено теоретичне та методологічне підґрунтя дослідження. На основі опрацювання праць українських і зарубіжних науковців здобувач узагальнює стан наукової розробленості проблеми, визначає ключові напрями дослідження цифрових бібліотек і бібліотечних сервісів, а також окреслює коло питань, що потребують подальшого наукового осмислення.

Цінність проведеного аналізу полягає також у ґрунтовному висвітленні нормативно-правового забезпечення цифровізації бібліотечної сфери. Здобувач послідовно простежує формування законодавчих засад упровадження електронних сервісів, характеризує основні нормативно-правові акти та обґрунтовує необхідність подальшого вдосконалення правового регулювання функціонування цифрових бібліотек в Україні (с. 46–54).

Суттєве значення має опрацювання понятійно-категоріального апарату дослідження. Критичний аналіз існуючих наукових підходів дав змогу уточнити зміст базових понять, зокрема «електронна бібліотека», «цифрова бібліотека», «бібліотечний сервіс», «сервіси цифрової бібліотеки», «користувач сервісів цифрової бібліотеки», а також обґрунтувати доцільність використання авторських дефініцій у контексті предмета дослідження (с. 55–65).

Загалом перший розділ засвідчує належний рівень теоретичної підготовки здобувача, його обізнаність із сучасними науковими підходами у сфері бібліотечної, інформаційної та архівної справи й створює методологічну основу для подальшого розкриття теми дисертації.

Другий розділ дисертації «Особливості функціонування сервісів цифрових бібліотек» (с. 70–109) присвячено аналізу провідних практик організації сервісів цифрових бібліотек та їх ролі у забезпеченні інформаційних потреб користувачів. Послідовне дослідження міжнародного й українського досвіду дало змогу авторові виявити основні тенденції розвитку цифрових

бібліотек, охарактеризувати функціональні можливості бібліотечних сервісів та визначити напрями їх подальшого вдосконалення (с. 70–109).

Наукову цінність становить здійснений аналіз провідних міжнародних проєктів цифрових бібліотек. На основі широкого кола зарубіжних прикладів автор узагальнює сучасні підходи до організації цифрових ресурсів, функціонування порталів знань, реалізації принципу єдиної точки доступу, розвитку відкритих електронних колекцій і сервісів, орієнтованих на різні категорії користувачів (с. 70–85).

Логічним продовженням розділу є дослідження українських цифрових бібліотек, у якому охарактеризовано особливості функціонування провідних національних цифрових ресурсів, їх контентне наповнення, пошукові можливості та спектр сервісів. Водночас автор переконливо демонструє значення цифрових бібліотек для збереження документальної та культурної спадщини України, забезпечення відкритого доступу до інформаційних ресурсів і розвитку бібліотечно-інформаційного обслуговування в цифровому середовищі (с. 86–99).

Практичний інтерес викликає також аналіз використання соціальних медіа як складника сервісів цифрових бібліотек. Обґрунтовано їх значення для розвитку дистанційного обслуговування користувачів, розширення комунікації бібліотек із цільовими аудиторіями, популяризації інформаційних ресурсів та підвищення ефективності бібліотечної діяльності в умовах цифровізації (с. 100–109).

Третій розділ дисертації присвячено визначенню перспективних тенденцій розвитку системи обслуговування користувачів в умовах цифровізації. Його зміст органічно поєднує концептуальне осмислення моделі бібліотечного обслуговування з аналізом практичних механізмів її реалізації та окресленням чинників, що визначатимуть подальший розвиток цифрових бібліотек (с. 110–155).

Вдалим є застосування системного підходу до розгляду бібліотечно-інформаційного обслуговування, що дало змогу розкрити взаємозв'язок між основними елементами системи обслуговування користувачів і запропонувати модель сервісу цифрової бібліотеки як одного з ключових складників цієї системи. Цілком обґрунтованою є позиція автора щодо переходу від традиційної моделі бібліотечного обслуговування до інноваційної моделі, орієнтованої на використання цифрових сервісів та задоволення інформаційних потреб користувачів (с. 113–116).

Важливе місце у структурі розділу посідає аналіз трансформації традиційних бібліотечних сервісів, здійснений на матеріалах діяльності Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, Одеської національної наукової бібліотеки, Публічної бібліотеки імені Лесі Українки та інших бібліотечних установ (с. 123–131). Узагальнення практичного досвіду функціонування цифрових проєктів і бібліотечних платформ дало змогу комплексно окреслити провідні напрями розвитку бібліотечно-інформаційного обслуговування та охарактеризувати основні сервіси цифрової бібліотеки.

Не менш важливим аспектом дослідження є розгляд цифрової компетентності бібліотечних фахівців як одного з визначальних чинників розвитку дистанційного бібліотечного обслуговування. Аналіз чинних нормативних документів, професійних стандартів і вимог до цифрових компетентностей бібліотекарів, а також увага до проблеми підготовки фахівців для роботи в цифровому середовищі надають дослідженню практичної спрямованості та актуальності (с. 140–149).

Висновки дисертації (с. 156–163) є логічним узагальненням проведеного дослідження та повною мірою відображають результати розв'язання поставлених наукових завдань. Автор послідовно синтезує отримані теоретичні й практичні результати, узагальнює основні положення дослідження та

формулює аргументовані висновки щодо впровадження сервісів цифрових бібліотек у систему обслуговування користувачів.

До безперечних здобутків роботи належить уточнення понятійно-категоріального апарату дослідження, запропоновані авторські дефініції базових понять («цифрова бібліотека», «сервіси цифрової бібліотеки», «користувач сервісів цифрової бібліотеки»), обґрунтування алгоритму та основних етапів упровадження цифрових сервісів у діяльність бібліотек, а також визначення перспектив розвитку бібліотечного сервісу в умовах цифровізації та інтеграції технологій штучного інтелекту.

Висновки є достатньо аргументованими, узгоджуються зі змістом основної частини дисертації та підтверджують досягнення сформульованої мети дослідження, що свідчить про завершений і цілісний характер виконаної наукової роботи.

У цілому структура дисертації є логічно вибудованою, а зміст кожного розділу підпорядкований досягненню поставленої мети та розв'язанню визначених завдань. Дисертаційна робота має завершений характер, вирізняється внутрішньою цілісністю та відповідає вимогам, що ставляться до дисертацій на здобуття ступеня доктора філософії.

Оцінка рівня опанування здобувачем методології наукової діяльності.

Дисертаційне дослідження засвідчує належний рівень опанування здобувачем методології наукової діяльності. Автор продемонстрував здатність чітко визначити логіку дослідження, коректно сформулювати його мету, завдання, об'єкт і предмет, а також забезпечити їх послідовну реалізацію в структурі дисертації. Методологічний інструментарій роботи є внутрішньо узгодженим і відповідає характеру поставленого наукового завдання.

Важливою перевагою дослідження є поєднання кількох рівнів наукового аналізу. Здобувач послідовно інтегрує теоретичне осмислення понятійного апарату, аналіз нормативно-правового забезпечення цифровізації бібліотечної

сфери, компаративне дослідження міжнародного досвіду функціонування цифрових бібліотек, узагальнення актуальних українських практик та концептуальне моделювання сервісів цифрових бібліотек. Саме така багаторівнева побудова дослідження забезпечила цілісність отриманих результатів і їх належне наукове обґрунтування.

Про сформовану методологічну культуру автора свідчить уміння критично аналізувати наукові підходи, коректно працювати з категоріальним апаратом, переходити від аналізу емпіричного матеріалу до теоретичних узагальнень і формулювання власних наукових положень. Особливо це простежується під час розроблення моделі сервісу цифрової бібліотеки, визначення основних елементів системи обслуговування користувачів та обґрунтування перспектив розвитку цифрових бібліотечних сервісів.

Загалом дисертація свідчить про сформованість у здобувача навичок самостійної науково-дослідної роботи, здатність критично осмислювати наукові підходи, комплексно аналізувати проблеми бібліотечно-інформаційної сфери та формулювати обґрунтовані наукові висновки.

Дані про відсутність текстових запозичень і порушень академічної доброчесності. Ознайомлення зі змістом дисертаційної роботи, характером використання наукових джерел, оформленням посилань і цитувань дає підстави стверджувати, що дослідження виконано з дотриманням принципів академічної доброчесності. Автор коректно використовує науковий доробок вітчизняних і зарубіжних учених, забезпечуючи належне посилання на першоджерела та чітке розмежування власних наукових положень і результатів досліджень інших авторів.

Структура викладу матеріалу, логіка наукової аргументації, авторські узагальнення й сформульовані висновки свідчать про самостійний характер виконаного дослідження. Ознак неправомірних текстових запозичень,

фабрикації, фальсифікації чи інших порушень академічної доброчесності під час аналізу дисертації не виявлено.

Таким чином, дисертаційна робота відповідає загальноприйнятим етичним стандартам провадження наукової діяльності та вимогам академічної доброчесності, встановленим чинним законодавством України.

Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертації.

1. Беззаперечним здобутком дослідження є ґрунтовне представлення контенту та сервісів зарубіжних цифрових бібліотек. Що є спільного для цих проєктів, як міжнародних, так і суто національних?

2. У дисертації представлено різні типи соціальних медіа (блог, мікроблог, подкасти, форум, відеохостинги, закладки сайтів, соціальні мережі), специфіка яких зумовлює особливості їх використання у бібліотечній діяльності. На нашу думку, значно підсилило б роботу наведення конкретних прикладів з досвіду роботи українських бібліотек із залученням цих каналів комунікації з користувачами та їхнього обслуговування.

3. Представлена у роботі модель сервісу цифрової бібліотеки включає, окрім інших складників, й матеріально-технічне забезпечення для надання користувачу цього сервісу (с.116). На с. 115 дисертаційного дослідження представлено кількість звернень на вебсайти публічних бібліотек за період 2019-2025 рр. Доречним було б доповнити представлену статистику даними щодо матеріально-технічного забезпечення бібліотек, що сприяло б розумінню ситуації зі впровадженням цієї моделі у практику діяльності українських бібліотек.

4. У роботі автора згадуються мобільні бібліотечні сервіси (с. 148). Варто було б навести приклади та охарактеризувати використання у бібліотечній практиці мобільних додатків, які створюються з метою забезпечення зручного доступу користувачів до електронних інформаційних ресурсів та підвищення ефективності обслуговування.

Висновок.

Дисертаційна робота Юдова Андрія Миколайовича «Сервіси цифрових бібліотек у системі обслуговування користувачів» є самостійним, завершеним і цілісним науковим дослідженням, виконаним на належному теоретико-методологічному рівні. Зміст дисертації відповідає обраній темі, поставленій меті та визначеним завданням, а отримані наукові положення, висновки й рекомендації є достатньо обґрунтованими, мають наукову новизну та практичне значення для розвитку бібліотечної, інформаційної та архівної справи.

За актуальністю, ступенем наукової новизни, теоретичним рівнем, практичною значущістю, достовірністю отриманих результатів, рівнем опанування методології наукової діяльності та оформленням дисертаційна робота відповідає вимогам Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44 (зі змінами), а також вимогам, що висуваються до дисертацій на здобуття ступеня доктора філософії.

Вважаю, що Юдов Андрій Миколайович заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа».

Офіційний опонент:
доктор наук із соціальних комунікацій,
старший науковий співробітник,
професор кафедри інформаційних комунікацій
Київського столичного університету
імені Бориса Грінченка

Олена ГРИГОРЕВСЬКА

